

En park genom tiden

Observation, intervju och
litteraturstudie över Berzelii park

Karin Ellwén

Kandidatarbeten vid institutionen för stad och land VT 2008
BACHELOR THESIS AT THE DEPARTMENT OF URBAN AND RURAL DEVELOPMENT

Kandidatarbeten vid institutionen för stad och land VT 2008
EX0282 Kandidatarbete i landskapsarkitektur på
landskapsarkitekturprogrammet

© Karin Ellwén

Title in english: A park through time - observation interview and literature
study of Berzelii park

Handledare: Tuula Eriksson, institutionen för stad och land

Examinator: Rolf Johansson, institutionen för stad och land

Online publication of this work: <http://epsilon.slu.se/>

Abstract

This thesis is a study over changes and similarities of people's activities in Berzelii park, with focus on the second half of the 19th century and present time. As one of the oldest public parks in Stockholm, Berzelii park has been a place for outdoor activity for more than a hundred years. During that time both the park and the society have undergone changes, but people are still using this green area in the city centre in a similar way as generations before have done. It is still a place for social gathering and during the summer month the park invite for optional and social activities such as a pause in the sun and pic-nic with friends. Some customs has disappeared like the 19th century social stroll, but through small changes in rules or design others have become given, like using the lawns as seating.

INNEHÅLL

1 Inledning	7
2 Syfte och frågeställning	7
3 Metod och material	7
4 Bakgrund	8
4.1 Nödvändiga, valfria och sociala aktiviteter	8
4.2 Berzelii park	8
4.2.1 Promenad och umgänge i 1800-talets Stockholm	8
4.2.2 Trafikomläggningens inverkan på parken	10
4.2.3 Parken idag	11
5 Resultat	12
5.1 Picknick i en grön oas	12
5.2 Aktivitetsformen i Berzelii park	13
6 Slutsats	14
6.1 Utnyttjas parken idag på ett liknande sätt som förr?	14
6.2 Hur fungerar den gamla parken i dagens samhälle?	15
6.3 Sammanfattning	16
7 Referenser	17
7.1 Litteratur	17
7.2 Elektroniska källor	17
7.3 Otryckta källor	17
7.4 Bildkällor	17
Bilaga 1 Sammanfattning av intervjuer i parken	18
Bilaga 2	19
Bilaga 4 Skiss över parkens omfattning, nu och vid år 1897	20

1 Inledning

”Han kom ner till Berzelii park igen. Där sutto arbetarfamiljerna och åt ur sina matkorgar: kokta ägg, kräfter, pannkakor! Och polisen sa ingenting! Där stod till och med en konstapel med en smörgås och ett glas öl i hand.”

August Stringbergs litterära figur ”Magister Blom” såg uppenbarligen inte picknick som en passande sysselsättning i den i Stockholm centralt belägna Berzelii park. Men hur utnyttjade stadsbefolkningen sin park på 1800-talet och vilken roll i dagens samhälle får en äldre park som skapats under en tid med andra sociala strukturer och värderingar än de som finns idag? Det sättet generationen före oss använde parken på kanske var ett helt annat än vad vi gör idag. Vilken funktion kan en sådan park ha för dagens stadsbor?

2 Syfte och frågeställning

Syftet med arbetet är att studera och skapa en uppfattning om den gamla parkens roll i staden, vad den tillför och saknar. Genom arbetet vill jag också öka förståelsen för hur ingrepp och förnyelse kan påverka en parks värde som social mötesplats. Studien baseras på frågeställningarna:

- Hur användes Berzelii park när den skapades och hur använder vi den idag?
- Vilka sociala aktiviteter har den tillgodosett genom tiderna?
- Hur fungerar Berzelii park i dagens samhälle?

3 Metod och material

Berzelii park som studieobjekt begränsar arbetets omfattning. En del av arbetet kommer att bestå av att studera över aktiviteterna i parken samt av korta intervjuer med besökare. Därför underlättar det att parken är liten och lättöverskådlig i formatet och utan fysiska funktioner som lekplats, hundgård eller liknande. Intervjuerna ger tillsammans med Stockholms sociotopkarta en uppfattning om besökarnas åsikter och tankar om dagens Berzelii park.

Under intervjuerna satt besökarna ofta i grupper vilket medfört att en intervju kan vara bestå av flera personers gemensamma svar. Arton intervjuer gjordes med besökare i parken, fyra i mitten av april och resterande fjorton vid slutet av samma månad. Vid det första tillfället, den artonde april, skedde intervjuerna mellan klockan två och tre. Vädret var soligt men temperaturen var inte mer än tio grader. Få besökare fanns i parken, vilket medförde att få intervjuer kunde göras. Vid den andra intervjuomgången, den tjugofemte april mellan klockan ett och två, var temperaturen den dubbla, vädret var fortfarande soligt och grönskan mer utslagen. Fler besökare fanns i parken, vilket medförde att fler intervjuer gjordes. Ostrukturerade observationer av aktiviteterna i parken, så som rörelsemönster, flöden, grupperingar studerades under intervjutillfällena samt vid fyra andra besök i parken. Det första gjordes på eftermiddagen den tjugosjunde mars, det andra vid samma tidpunkt under helgen. Den tredje gången var ett återbesök på eftermiddagen den tjugofemte april och det fjärde besöket skedde den åttonde maj, även det under eftermiddagen. Besöken under april och maj präglades av ett ovanligt fint väder och en kraftig temperaturväxling gentemot mars månad. För att än mer få den observerandes syn på Berzelii park gjordes en intervju med Bodil Hammarberg, vid trafikkontoret på Stockholms stad, samt kortare samtal med Margareta Jonsson och Anders Sandberg, båda tidigare vid Stockholms stad.

Litteratur och bildokument utgör grunden för hur parken användes bakåt i tiden, speciellt för årtiondena efter det att parken byggdes. Flera av de tolkningar som görs angående den tiden bygger på generella fakta om hur stadsbefolkningen använde sina parker. För att skapa en uppfattning om hur utnyttjandet av parken har förändrats jämförs tidsperioden efter Berzelii parks tillkomst med dagens situation och med de teorier om människors aktivitetsformer som Jan Gehl beskriver i *”Mellem hus og hem”*.

4 Bakgrund

4.1 Nödvändiga, valfria och sociala aktiviteter

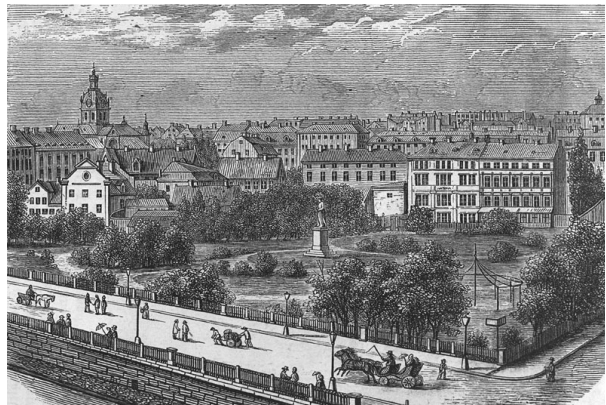
Enligt Gehl (1980) kan människors utomhusvistelser förenklat delas i nödvändiga, valfria och sociala aktiviteter. De nödvändiga aktiviteterna måste vi göra, till exempel gå till arbetet, gå och handla och vänta på bussen. Våra vardagsaktiviteter är till stor del nödvändiga aktiviteter och de handlar ofta om rörelser genom utemiljön som utförs under hela året i nästan alla väderförhållanden. Tvärt emot fungerar de valfria aktiviteterna. De utför vi när vi har lust till det och då vädret och platsen gör det möjligt. Att gå en tur i friska luften eller sola sig på en bänk är exempel på sådana aktiviteter. I kontakten mellan människor vid nödvändiga eller valfria aktiviteter skapas sociala aktiviteter. De kan vara barns lek med varandra, hälsningar och samtal samt passiva kontakter som att se och höra andra människor. Sociala aktiviteter uppstår av sig själva som en följd av att människor rör och uppehåller sig på samma platser. Hur de sociala aktiviteterna ser ut beror på sammanhanget som de förekommer i.

4.2 Berzelii park

Under 1800-talet började parker öppna för allmänheten anläggas i städer runt om i Sverige. En stor betydelse för detta hade det framväxande borgerskapet som använde parkerna i sin umgängeskultur. Ett antal av de äldre kungliga parkerna öppnades upp för allmänheten och privat-personer, liksom att flera av de trädgårdsföreningar som bildades i borgerliga kretsar gav tillträde till sina trädgårdar. De flesta parkerna stod dock städernas styrelse för och betalades med stadens medel samt donationer. (Nolin 1999) En av de parker som Stockholms stad lät uppföra var Berzelii park. Parken ritades av Knut Forsberg och efter funderingar på en park av franskt, formellt slag blev det en park i fri landskapsstil som stod färdig år 1853 (Nolin 1999:139ff).

Berzelii park var på 1800-talet större än vad den är idag. Vägarna fick slingra sig runt buskar och träd för att göra promenaden omväxlande.

Ny illustrerad tidning
1860 Källa: Stockholms
stadsmuseum

4.2.1 Promenad och umgänge i 1800-talets Stockholm

”I Berzelii park sutto arbetarfamiljer med barnvagnar på samma bänkar, där om vardagarna Stora Trädgårdsgatans förnäma *bonnes* brukade sitta.”

ur *Giftas*
av August Strindberg

Vid Berzelii parks tillkomst under 1800-talets mitt påverkades parkers utformning av borgerskapets värderingar om disciplin, ordning, nykterhet, flit och familjekänsla. Parken skulle vara en umgängesplats men också höja stadsbornas moral, med arbetarklassen i åtanke. Hygienen i städerna skulle förbättras och arbetarna skulle finna en annan vistelseplats än gatan och krogen. Men borgerskapet använde också den offentliga parken som en del i sitt umgängesliv, kanske än mer än arbetarna om Strindbergs ord beaktas (se citat ovan). Parkgångarna var viktiga element i parken eftersom promenaden var umgängessättet utomhus. Förutom att promenaden skulle vara stärkande och bildande så gav den möjlighet till möten med nya kontakter och gamla bekanta. Människorna flanerade runt utan att ha något mål i sin promenad annat än att se och bli sedd. (Nolin 1999) (Andersson 1995: 20)

Eftersom gräsmattorna var förbjudna att beträda användes gångarna för att föra besökarna runt i parken så att växterna kunde beskådas på nära håll och vägarna lades så att promenaden fick variation. I Berzelii park verkar ändå delar av gräsmattorna, åtminstone under en period, ha varit nedslitna av att besökarna gick på dem. Claës Lundin (1890: 48) berättar att delar av gräsmattorna var upplåtna åt allmänheten. Om det var staden som givit sitt tillstånd eller befolkningen som på egen bevåg tagit gräsmattorna i besittning åt sig själva är svårt att säga.

Vattenkiosken fungerade som en samlingspunkt och kunde även öka längden på parkbesöken.

Källa: Stockholms stadsmuseum

De offentliga parkerna innehöll ofta samlande element som kiosker och musikpaviljonger vilka gjorde dem mer attraktiva att besöka. I Berzelii park var däremot besökarna under de första åren hänvisade till umgänge med varandra, eller växtstudier, eftersom inga byggnader fanns i parken. Parken bevakades av poliser och låstes om natten för att minska skadegörelse, bråk och prostitution. (Nolin 1999) Ändå hände det att planteringarna förstördes under nätterna, speciellt under en period innan år 1880 då parken så smått hade förfallit. Men med en upprustning av parken så minskade skadegörelsen bland annat genom allmänhetens ökade omtanke och översyn (Lundin 1890: 53). När Berns salonger öppnade tio år efter parkinvigningen fick besökarna närhet till andra nöjen, speciellt på sommaren då salongsmusiken flyttade ut i parken (Wahlberg 1998: 38). En vattenkiosk byggdes också för att besökarna skulle kunna stanna hela dagen. Berzelii park blev en omtyckt mötesplats för många, ett centrum för Stockholms nöjesliv och ett av de flitigast besökta sommarställena. Barn lekte under dagen medan arbetande drog sig dit senare på kvällen efter arbetet och på helgerna. (Nolin 1999; Palmqvist 1992: 33)

I *Giftas* kommer Strindbergs magister Blom till Berzelii park på midsommardagen och möts av just arbetarfamiljer istället för den ”finare” klassens människor.

”Pang! så kom en boll och slog honom rätt på skjort-
vecket. Han flög upp som en retad geting och ville
ta reda på den brottsliga, då han såg ett litet fult
flickansikte skratta sig mitt i ögonen, och bakom henne
en arbetare i helgdagskläder och panamahatt, som
leende tog flickan i hand och frågade om det gjorde
ont, och så såg han en hel hop tjänstefolk och gardister
som skrattade. Han tittade efter en poliskonstapel [...] när han fick se konstapelns i förtroligt samspråk med
barnets mamma”

Såvida inte Strindberg tagit till litterära friheter så förekom picknick och bollek i parken, åtminstone när arbetarna utnyttjade sin fritid. Bildmaterial visar också barn rullandes tunnband, på skidor och i färd med snöbollsrullning. Eftersom de centrala parkerna vid 1800-talets slut fortfarande hänvisade besökarna till gångarna (Nolin 1999: 310f) borde barnens lek ändå ha varit mer begränsad i Berzelii park än i till exempel den nyanlagda Vasaparken i stadens ytterområde.

Här är barnen i full gång med att rulla snöbollar i Berzelii park. Bostadsgårdarna var ofta överbelamrade med ut-hus och snön blev nog snart slask där på grund av all aktivitet, så parken var troligtvis ett av få öppna utrymmen i staden där tillräckligt med snö låg för att gubbar skulle kunna rullas.

Foto: A. Malmström 1908

Källa: Stockholms stadsmuseum

4.2.2 Trafikomläggningens inverkan på parken

Fram till slutet av 1930-talet behöll parken sin gamla utformning, men år 1939 hade trafiken blivit så viktig att Nybron behövde omarbetas. Parken minskades ner på grund av trafikomläggningen och omformades samtidigt efter tidens ideal. Gångarna rätades ut och gräsmattorna slogs ihop för att bli större och mer sammanhängande eftersom det inte ansågs finnas en mening med att gå i snirklar. (Palmqvist 1992; Andersson 1995: 20) (se även bilaga 4)

Solparketten i Berzelii park låg vänd mot Berns salongers uteservering. På det sättet kunde parkbesökarna delta i salongens musikkvällar. År 1943 var bänkarna fullsatta av åhörare från parken.

Källa: Stockholmskällan [online]

Sittplatserna koncentrerades till en soffparkett i ett soligt läge mot musikpaviljongen vid Berns och i anslutning till parketten öppnades en friluftsservering (Asker 1986: 16f). När flanörernas generationer försvunnit var soffparketten ett sätt att öka användningen av gräsytor (a.a.: 17) (Larsson: 6, 10f). Från omkringliggande kvarter kom under lunchtid affärsanställda för att njuta av sol eller skugga och om kvällarna fick Berns orkester park-besökarna att stanna upp för att lyssna på musiken och titta på restaurangbesökarna (Asker 1986: 17).

4.2.3 Parken idag

Under slutet av 1900-talet var Berzelii park återigen i behov av en upprustning. Parken var sliten, bland annat tärde Stockholms vattenfestival mycket på den och platsen hade blivit lite av ett tillhåll. För att göra parken trevligare gjordes två upprustningar. I den första glesades främst trädbeståndet ur för att släppa in mer ljus i parken, medan den andra upprustningen var mer omfattande (Jonsson, M., pers.medd. 2008). Parken fick då tillbaka sina slingrande gångar i grus istället för 40-talets asfaltgångar och den blomprakt som parken länge saknat infördes på nytt. En passage utefter Berns och China öppnades också upp för att separera flanören från alla de människor som dagligen passerar parken på väg till verksamheter i området (se bilaga 4). Passagen var tänkt att avlasta parken för att skapa en hållbar och lugn miljö inne i den. (Palmqvist 1992: 37; Nordfjell 2001; Jonsson, M., pers. medd. 2008)

Soliga eftermiddagar, som den här i slutet av april månad, blir parken en picknickplats för lunchande. I grupper sitter människor på gräsmattorna och samtalar. Atmosfären är lugn och avslappnad trots att det är mycket rörelse genom parken.

Utifrån Stockholms sociotopkarta, vilken värderar stadens grönytor, syns det att de dagliga park-besöken i Stockholm generellt bygger på parkers närhet till bostaden, arbetsplatsen eller affärer. Vistelsen i parkerna anknyter ofta till dagliga aktiviteter och behov som hundrastning och lekmöjligheter. Andra aspekter som värderas högt är bland annat grönska och blommor, rofylldhet, solen, folkliv och lek. Caféer, konst och konserter kommer mer i andra hand. Berzelii park tillsammans med Raoul Wallenbergs torg är en blandning av högt skattade värden och andrahandsvärden. I sociotopkartan är folklivet en av de kvaliteter som parken beskrivs med (Stockholms stad 2002: 25f). Förutom alla de människor som rör sig över platsen bidrar just caféer och kulturhändelser till folklivet. I många andra parker är det lekplatser som skapar aktivitet och händelser. I Berzelii park finns inga fasta lekredskap. Precis som på 1800-talet får dagens barn nöja sig med medhavda leksaker eller sin fantasi. Eftersom det inte finns några bostadsområden i kvarteren runt parken är det ändå inte troligt att föräldrar väljer att gå dit med annat än med riktigt små barn för att leka. En student uttryckte sig med att parken är för liten för fysiska aktiviteter utan mer passade mer för filosofiska (Bilaga 1).

5 Resultat

5.1 Picknick i en grön oas

Berzelii park är fortfarande mycket av en passage, speciellt under morgon och kväll. Många tycks välja att ta vägen därigenom till och från arbetet (Hammarberg, B., pers.medd. 2008). Däremot flanerar ingen runt i parken så som 1800-talets besökare kanske gjorde. Till två personer ställdes frågan var de brukade gå på promenad. Den ena personen föredrog att promenera på platser som Norr- och Södermälarsstrand. De båda platserna har karaktären av långsträckta stråk som för den promenerande från en plats till en annan. Den andra personen promenerade ofta med sin ettårige son i områden nära bostaden. Därför blev ofta parken en del av promenaden, men då som ett mål för promenaden och en plats att slå sig ner på. För det är just som en plats att sitta i som parken mest verkar användas till. (Bilaga 1)

Under sommarhalvåret blommar Berzelii upp som park då många tar med sig sin lunch ut för att äta den på gräsmattan eller går till caféet vid Berns salonger. Äldre, ungdomar och föräldrar med småbarn, alla tycks ta sig till parken. De växter som vid parkens tillkomst planterades för att skymma den kringliggande bebyggelsen och som länge pikades av tidningarna som ynkliga pinnar uppfyller idag sitt syfte. Den täta vegetationen stänger nu ute omgivningen så sommarhelgerna blir en intensiv tid då parkbesökaren kommer för en stunds avkoppling från staden. En stor fördel med den offentliga parken är att den erbjuder sittmöjligheter och picknick i en trevlig miljö, utan att ekonomin behöver styra. En pensionär brukade ta med sig sitt kaffe till parken för att dricka det där tillsammans med ett korsord och samtidigt se på grönskan och alla människor. Fyra intervjuade kommenterade parken som en bra mötesplats och många tycks också stämma möte i parken för att umgås en stund över medhavd mat. Ungefär tre stycken personer avböjde en intervju eftersom de ville ta vara på tiden tillsammans med sina vänner då de inte träffade varandra så ofta. Parken kan bli en spontan paus på vägen genom staden, till exempel sa sju stycken intervjuade att slumpen fört dem dit. (Hammarberg, B., pers.medd. 2008; Palmqvist 1992: 34) (Bilaga 1)

Parken beskrivs av Stockholmsmarna som en grön oas med mycket folkliv och plats för picknick. Mycket uppskattad är parken för dess blomprakt och några intervjuade kommenterade också att det var trevligt att se på planteringarna. Nästan hälften av de intervjuade i parken hade kommit dit med sin lunch eller fika och just picknick var parkens största användningsområde för de svarande. Hela elva stycken nämnde lunch, fika eller picknick som mest vid samma fråga, men picknick upprepades också vid flera olika frågor. Parken är liten, vilket tre kommenterade och fyra stycken tog upp att trafiken från Hamngatan vara störande. Många finner här ändå lugn och ro i avskildhet från city. Bland all asfalt erbjuder parken gräsmattor och bänkar att sitta på. Ändå ligger city så nära, vilket uppskattas. En student tyckte att parken var för liten för fysiska aktiviteter utan mer passade för filosofiska. (Stockholms stad 2007) (Bilaga 1)

Kvarteren närmast Berzelii park saknar bostadsområden och därför blir den ingen närpark för ett speciellt område. Den är mer av en plats dit arbetande och stadsbesökande tar sig och som en av få gröna fläckar i innerstaden lockas också hundägare dit. Nyfikna turister kan leta sig in från Raoul Wallenbergs torg, då torget och parken påverkar varandra genom deras respektive attraktionskraft. (Hammarberg, B., pers.medd. 2008)

Att sitta i solen är inget nytt fenomen vilket vårbilden visar. Bänkarna är både riktade i söderläge och mot gångvägen vilket gör dem till bra platser för passiva sociala aktiviteter som att se på passerande människor

Foto: A. Malmström 1910
Källa: Stockholms stadsmuseum

5.2 Aktivitetsformen i Berzelii park

På 1800-talet var parkens roll för den sociala kontakten stor. Många av aktiviteterna i parken var av det valfria slaget och på flera sätt inriktat mot sociala aktiviteter. Besöket i parken var ofta ett sätt att mötas, samtala och på flera sätt umgås. Det skulle kunna liknas vid att gå till en nattklubb för att där kanske möta bekanta och lär känna bekantas bekanta eller hur min mamma i sin ungdom gick Norrköpings shoppinggata fram och tillbaka med en väninna i hopp om att möta andra vänner. Platsen får betydelsen av en informell mötesplats där inga inbjudningar eller avtalade möten behövs för att träffas. Många av dagens besök i parken är valfria aktiviteter som sker spontant. En stund i solen i väntan på ett möte i närheten, eller lunchen som precis köpts avnjuts i gräset istället för på kontoret, om vädret tillåter. Fortfarande möts ändå vänner upp i parken för att umgås en stund.

Musiken från Berns var förr ett inslag i parken. På 1940-talet samlades till och med bänkarna i parken till en parkett riktad mot uteserveringens orkesterscen, och planket som hindrat insyn från parken togs ner (Asker 1986: 17). Den sociala aktivitet som musiken kan ha skapat på platsen skulle kunna liknas vid den uppslutning av människor runt gatuartister som Gehl beskriver. Han menar på att det är artisten när den underhåller som lockar människor att stanna och se på (1980: 26). Att då kunna se orkestern och restaurangbesökarna borde ha lockat mer åhörare än tidigare då musiken bara hördes bakom ett plank. Att bänkarna inte längre stod utefter stråken kan samtidigt ha påverkat vistelsen till minskad social aktivitet under den tiden på dygnet då inte musik spelades. Gehl anser att människor helst sätter sig på bänkar riktade mot mänsklig aktivitet och utsikt (1980: 149ff), något som andra delar av parken än Berns uteservering kanske kan ha haft mer av under dagtid.

Staketet av rep är borta och både bänkar och gräsmattor fungerar som sittplatser idag. Speciellt gräset är väldigt tillåtande att umgås på i grupp eftersom det ger en helt annan möjlighet att samtala ansikte mot ansikte.

Idag har inte Berns kvar en orkester som spelar utomhus och deras uteveranda skiljs inte längre bara av från parken med en damm som det gjorde vid 1900-talets mitt. Passagen som på 1990-talet anlades framför Berns och China ökar än mer på avståndet mellan parken och verandan. Den sociala kontakten mellan nöjeslokalerna och parken har på så sätt blivit mindre än vad den till och med var då Berns salonger uppfördes. Av vad jag såg så verkade inte parkbesökarnas blickar fästas vid de människor som passerade Berns, och inte heller vid caféets gäster. De kan bero på att de båda platserna skiljs från resten av parken genom planteringar. Istället låg intresset hos parkbesökarna mer på de personer som rörde sig på mittgången och satt i parken eller de människor man kommit dit för att umgås med. Att gå till parken för att sitta ner och ta del av folklivet i en mer passiv social form förekommer uppenbarligen idag, så som den också funnits förr i tiden. Kanske kan fotoutställningarna på Raoul Wallenbergs torg ha fått den sociala och kulturella funktion som musiken tidigare haft i parken. När de pågår kommer många besökare till området, men under andra dagar verkar parken ha fler besökare, som inte bara passerar, än vad torget har.

6 Slutsats

6.1 Utnyttjas parken idag på ett liknande sätt som förr?

Då liksom nu förekom det att parken vandaliserades. Även om grindarna till parken på 1800-talet låstes om natten hände det att blomsterrabatterna rycktes upp. När parken rustades upp och blev välskött minskade förstörelsen. Lundin (1890: 53) såg det som att parken blev mer uppskattad och då mer omhändertagen av allmänheten. Den åsikten är fortfarande aktuell.

Nedslitet gräs var något som Lundin också anmärkte på under sin tid (1890:48). Det är resultatet när många utnyttjar gräsmattorna. På 1800-talet kontrollerades det genom förbud att beträda gräset och på bilder syns ett lågt staket av rep runt gräsmattorna (Stockholms stadsmuseums arkiv). Idag finns inga sådana förbud. Nu används gräsmattorna för att sitta eller ligga på och kanske var det så att en del av dåtidens besökare tog risken att gå över inhägnaden till gräsmattan för att göra samma sak. På fotografier från den tiden ser det ändå ut som om besökarna skötte sig, i alla fall inför kameran. Undantaget är tre barn som rullar snöbollar. (Stockholms stadsmuseums arkiv) Fotografier visar också att de vuxna mest passerade parken om vintern. Barnen verkar däremot ha tagit snörika dagar i akt för att leka i snön och åka skidor (Stockholms stadsmuseums arkiv).

Vägen genom Berzelii park är skottad men inte sandad. Tillräckligt mycket snö ligger för att ge barnen en skidväg.

Foto: A. Blomberg 1901
Källa: Stockholms stadsmuseum

Inte heller idag är parken särskilt använd om vintern, utan Berzelii park är istället en plats som blommar upp med solen och värmen. Det är en flitigt använd sommarpark och var troligen också det bakåt i tiden. Blomprakten var en viktig del i parkupplevelsen på 1800-talet och den var då liksom nu säsongsbunden. Solen men även skuggan verkar ha haft betydelse för många av besöken i parken. Människor uppradade på bänkar i solen eller under trädkronors skugga är vad många äldre fotografier visar (Stockholms stadsmuseums arkiv; Hammarskiöld 1953) och sittplatser i sol eller skugga utnyttjas parken fortfarande för.

Många tar idag med sig sin lunch ut i parken för att äta den där. Det var kanske inte helt ovanligt förr heller då Strindberg i *Giftas* skriver hur arbetarfamiljerna åt sin matsäck i parken och även att polisen tog sig sin lunch där (cit. s. 7). Idag kan man även välja att gå till Berns bistro i parken. Caféet har troligtvis mer att erbjuda än den vattenkiosk som byggdes ett tag efter parkens öppnande. Kiosken utvecklades långsamt till att runt 1900-talets bli en friluftsservering och så småningom ett café. En café lockar många och inbjuder kanske till en längre vistelse, samtidigt blir platsen som caféet tar upp endast tillåtet för dess gäster.

Under den tiden som de offentliga parkerna började uppstå i Sverige var promenader i själva parkerna vanliga. Om vi idag gör en nöjespromenad tror jag att vi ofta rör oss över större avstånd eller i större parker än vad Berzelii är. Den lilla parken kan då snarare bli en del i promenaden, en plats att kanske sitta i en stund. Nuförtiden kan de flesta med lätthet förflytta sig över större avstånd och den lilla parken i centrum blir då kanske inte vald som promenadplats. Inte heller tror jag att promenaden är ett sätt att umgås och socialisera på, i alla fall inte som på 1800-talet så behovet under promenaden är kanske inte en plats med möjligheter för många möten. Hundägarna är kanske de som mest liknar 1800-talets sällskapsflänörer när de går sitt varv runt parken. Inte för att de gör en oplanerad runda för att träffa vänner utan för att de just promenerar inne i parken och inte bara genom den.

6.2 Hur fungerar den gamla parken i dagens samhälle?

Vi använder ofta parken på samma sätt som 1800-talets parkbesökare gjorde. Nu som då kommer vi dit till exempel för picknick, tillfällig vila och en stund i solen. Gångarna från 1800-talet har delvis återinförts, men det promeneras inte runt i parken längre. Vägarna används mest som passager och parken är liten nog för att kunna överblickas från en plats. Många nödvändiga aktiviteter för människor till området runt parken, vilken då ligger strategiskt för att skapa förutsättning för valfria aktiviteter. Parken är dock inte lika ofta ett mål för en längre utevistelse bland bekanta, så som den kan ha varit förr. Nu kommer besökaren dit mer av en tillfällighet och besöken verkar vara relativt korta. Parken fungerar som en bra plats att sitta på i samband med något annat ärende i innerstaden. Den fungerar även som en mötesplats för arbetande under lunchen som vill äta sin matlåda utomhus. Här kan två bekanta som inte arbetar på samma arbetsplats umgås över lunch, utan att behöva anpassa sin ekonomi till ett restaurangbesök. Offentliga rum tillåter ett socialt samspel utan att ställa till exempel ekonomiska krav på aktörerna, men som offentliga rum har gatan, torget och parken delvis olika förutsättningar för den sociala kontakten. Torget och parken är mer inbjudande att stanna upp en längre stund i än den rörelsepräglade gatan. Här finns bättre möjligheter för att mötas upp eller för att sitta ner och samtala.

Från bänkarna på Raoul Wallenbergs torg har man utsikt över Nybroviken. Liksom i Berzelii park sitter många här, men vid arbetsdagens slut får torget en livligare genomströmning av människor. Med dem blir torget mer stressat och likt den myllrande Kungsträdgården än den lugna parken precis intill.

Berzelii park är liten och lugn. Många kommer dit, men den har inte lika överväldigande många besökare som den närliggande Kungsträdgården, vilket påverkar intrycket av parken. Små grupper kan därför sitta och samtala enskilt och på en lågmäld nivå. Gräset är ett av de viktigaste inslagen i parken eftersom det är den plats många sätter sig på. Det gör att hela parken blir en sittplats och skiljer den betydligt som umgämesplats från Raoul Wallenbergs torg. Det finns få andra gräsmattor att sitta på i den del av centrala Stockholm som Berzelii park ligger i. När parken anlades var gräset förbjudet att beträda men nu ger det sittplatser åt människor som till exempel vill äta sin lunch utomhus istället för på en slarvig lunchrestaurang. Genom en utglesning av trädbeståndet finns nu friheten att kunna sitta i sol eller skugga, vilket inte finns på många bänkar och trappor i Stockholms city. Men gräset ger också möjligheten att utomhus sitta ner ansikte mot ansikte med andra, vilket förbättrar det sociala samspelet.

När Knut Forsberg valde att göra en park med landskapskaraktär skapade han en plats som kommit att bli en liten och lummig tillflykt från stadstrafiken utanför. Den uppvuxna växtligheten skapar ett grönt rum som sluter sig från omgivningarna av sten och asfalt och gör den också mer intim än till exempel Kungsträdgården. Vem vet om Berzelii park hade varit mer lik Kungsträdgården med sina evenemang och aktiviteter om Knut Forsberg valt att göra den som en formell parkanläggning?

6.3 Sammanfattning

Parken har sedan mitten av 1800-talet använts som en social mötesplats. Dess växtlighet har med åren gjort den till en skyddad plats med både sol och skugga och som fördelaktigt inviterat till valfria och sociala aktiviteter. Seden att umgås och promenera runt i parken som förr kan ha förekommit har försvunnit men vi kommer fortfarande ofta dit för att umgås, om än mer stillasittande. Andra sätt att utnyttja parken på har troligtvis tillkommit, så som att sitta på gräset, medan bruket att ta med sig lunch och fika har funnits under en lång tid. Åtminstone sedan mitten av 1900-talet har parken varit en plats dit arbetande i kvarteren runtom kommit till vid lunchtid för att äta utomhus i solen eller skuggan. En stor skillnad från 1800-talets utnyttjande av parken är att människorna idag inte beger sig dit med målet att "stöta ihop" med vänner och bekanta. Vi är redan med dem som vi tänkt umgås med när vi går dit, eller så är ett möte med vännerna redan innan bestämt i parken. Musikaftnar som en gång i tiden kan ha varit en händelse stor betydelse för den sociala kontakten mellan människorna i parken har försvunnit, men kanske ändå fått en ersättning i de konstutställningar som ibland hålls på Raoul Wallenbergs torg.

7 Referenser

7.1 Litteratur

- Andersson, T. (1995). Resandets regi.. Utblick landskap. 1995:3, s. 16-23 : ill.
- Asker, B. (red.) (1986). *Stockholms tekniska historia. 2, Stockholms parker : innerstaden*. Stockholm: LiberFörlag
- Gehl, J. (1980). *Livet mellem husene : udeaktiviteter og udemiljøer*. Copenhagen: Arkitektens forl.
- Hammar skiöld, H. & Höök, M. (1953). *Stockholmskärlek*. Stockholm: Wahlström & Widstrand
- Hellander, A. (1901). *Stockholmstyper*. Stockholm: Wahlström & Widstrand
- Larsson, Y. (1969). Stockholms parker och parkmästare. Andersson, S. (red.) *Stadspark 1969*. Stockholm
- Lundin, C. (1890). *Nya Stockholm : dess yttre och inre förhållanden; dess olika folkklasser, typer och personligheter; dess kyrkor och bönesalar, vetenskapsmän och konstnärer; dess värdshus, skådebanor och kaserner, föreningar och arbetaresamfund; dess tidningar och literära kretsar; dess sällskapslif, förlustelser och idrotter till lands och vatten under 1880-talet*. Stockholm: Gebers
- Även tillgänglig på Internet: <http://www.stockholmskallan.se/index.php?sokning=1&action=visaPost&mediaId=11798>
- Nolin, C. (1999). *Till stadsbornas nytta och förlustande : den offentliga parken i Sverige under 1800-talet*. Diss. Stockholm : Univ.
- Palmqvist, M. (1992). Ungkarlsklubbens utsikt. *Utblick landskap*. 1992:3, s. 33-37 : ill.
- Sidenbladh, G. (1981). *Planering för Stockholm 1923-1958 : [Planning for Stockholm 1923-1958]*. Stockholm: LiberFörlag
- Strindberg, A. (2002). *Giftas*. Stockholm: Natur och kultur
- Wahlberg, G. 1998. Berzelii park. Callert-Holmgren, K. & Höglund, M. (red.) *Stockholm : vår gröna stad : en vandring i parker och trädgårdar*. Stockholm: Hushållningssällskapens multimedia

7.2 Elektroniska källor

- Nordfjell, U. 2001-01-18. *Replik på Catharina Nolins artikel om Berzelii park*. Forumarea. Tillgänglig: <http://www.forumarea.se/?s=sponsorer> [2008-04-14]
- Stockholm stad. *Norrmalms parkplan 2007 del 1 och 2*. [online] Tillgänglig: http://www.stockholm.se/upload/Stadsdelsforvaltningar/Norrmalm/Gator,%20parker%20och%20org/Parkplan%20Norrmalm_2007.pdf [2008-04-14]
- Stockholms stad. *Sociotopkarta för parker och andra friytor i Stockholms innerstad – om metoden, dialogen och resultatet*. (januari 2002) [online] Tillgänglig: http://www.stockholm.se/files/55700-55799/file_55733.pdf [2008-04-14]

7.3 Otryckta källor

- Hammarberg, Bodil. Landskapsarkitekt, Stockholms stad. Intervju 2008-04-15
- Jonsson, Margareta, Landskapsarkitekt, tidigare vid Stockholms stad. Telefonsamtal 2008-04-22
- Sandberg, Anders. Landskapsarkitekt, tidigare vid Stockholms stad. Telefonsamtal 2008-04-02
- Stockholms stadsmuseums arkiv. Faktadatabasen. Gråark Berzelii park

7.4 Bildkällor

Fotografier från parkens historia är hämtade från Stockholms stadsmuseums arkiv, Faktarummet, samt från internetsidan <http://www.stockholmskallan.se/index.php?sokning=1&action=visaLista&fritext=berzelii+park>

Övriga fotografier är tagna av författaren

Bilaga 1 Sammanfattning av intervjuer i parken

Sex stycken svarande var arbetande och likamånga var turister. Grupperna studerande och föräldralediga hade två stycken svarande vardera. Endast en pensionär intervjuades.

Varför besöker Du parken idag?

För åtta stycken var picknick och lunch anledningen till att de var i parken. Tre utfrågade var där med sina barn (vilka var i småbarnsålder). Tre stycken gav solen som en anledning till besöket i parken. En man valde att läsa sin tidning i parken under lunchrasten och även en äldre man hade tidningen med sig. Den äldre mannen tyckte det var en bra för han kunde ha med sig sitt eget fika och på så sätt inte vara beroende av en god ekonomi för cafébesök. Han satt också i parken för att se grönskan och människorna. Ett par turistande ungdomar staden fördrev tid och kopplade av i parken. Att de intervjuade just valt parken att vara i berodde antingen på slumpen eller parkens närhet till arbetet, ett ärende, bostaden, restauranger och tunnelbanan. Speciellt nämnde medelålders, arbetande personer närheten.

Hur ofta besöker Du parken?

Åtta av de tillfrågade var där för första gången. Fem passerade mest parken eller kom endast någon gång i månaden. En svarade att han gick dit om det fanns tid (anm. vid t ex lunchen). Tre stycken kom dit några gånger i veckan när vädret tillät.

Varför brukar Du besöka parken?

Återigen var lunch och picknick en stor anledning till besöken men sju nämnde också tillgången till gräs och sittmöjligheter. Ett par stycken kom dit för att finna vila och lika många omtalade den grönska och natur som parken gav innerstaden. Närheten till platser togs återigen upp. Av dem var fem stycken över och en under trettio år. Däremot var det bara personer i tonåren och tjugoårsåldern som återigen nämnde att de spontant slog sig ner i parken.

Under vilka förhållanden besöker Du parken, t ex årstider, väderlek, tidpunkt?

Det viktigaste som gjorde att de intervjuade tog sig till parken var väderleken. Femton stycken angav fint väder med sol och/eller värme. Sex stycken preciserade besöken till sommarhalvåret och fem stycken till lunchtid. Besök beroende av ärenden i närheten nämndes.

På vilka sätt använder Du parken, t ex passerar den, rekreation och vila?

Lunch och picknick/fika var återigen det stora användningsområden för parken med elva svarande. Sju nämnde vila och rekreation genom svar som softa, sitta och njuta, slappa, inget aktivt och hänga. En student sa att parken inte var stor nog åt fysiska aktiviteter utan mer till för filosofiska. Som avkoppling kan även svar om att sola och läsa tillföras. Fyra intervjuade använder parken som en mötesplats. Ett par stycken nämnde att de ofta passerar parken.

Vilka aktiviteter inbjuder parken till?

Här återkommer picknick/fika eller lunch. Fler i medelåldern tog upp sola (tre stycken), läsa (två stycken) och vila (fem stycken) än vad de i tonåren och tjugoårsåldern gjorde (sammanlagt två stycken). De yngre talade istället om olika sätt att umgås, som att prata, hänga och spela gitarr (fem stycken gentemot en över trettio år). Att sitta ner var en aktivitet som togs upp av sex svarande, av hälften specifikt att sitta i gräset. Noterbart är att en kvinna tyckte att gräset inte såg tillåtet ut att vara på.

Vad tycker Du om parken? Vilka känslor och upplevelser ger parken?

Nästan alla nämnde att parken var trevlig och fin. Ett par intervjuade tyckte om att se på planteringarna och en annan fann parken välskött och fräsch, speciellt gentemot tidigare (innan restaureringen). Tre stycken beskrev parken som en oas/liten oas. Just det lilla formatet var det tre som anmärkte på men inte bara i negativ mening. Mysig och förhållandevis lugn eller lugn tyckte ett par medan fyra andra fann Nybroplassens trafik störande. Övervägande kändes det som en avkopplande plats där man kunde känna glädja, lycka och vällust. En person tyckte det var en plats med puls och likaså beskrev en öster-rikisk kvinna platsen som en trafik Korsning syftandes på människorna som rörde sig över platsen.

Bilaga 2

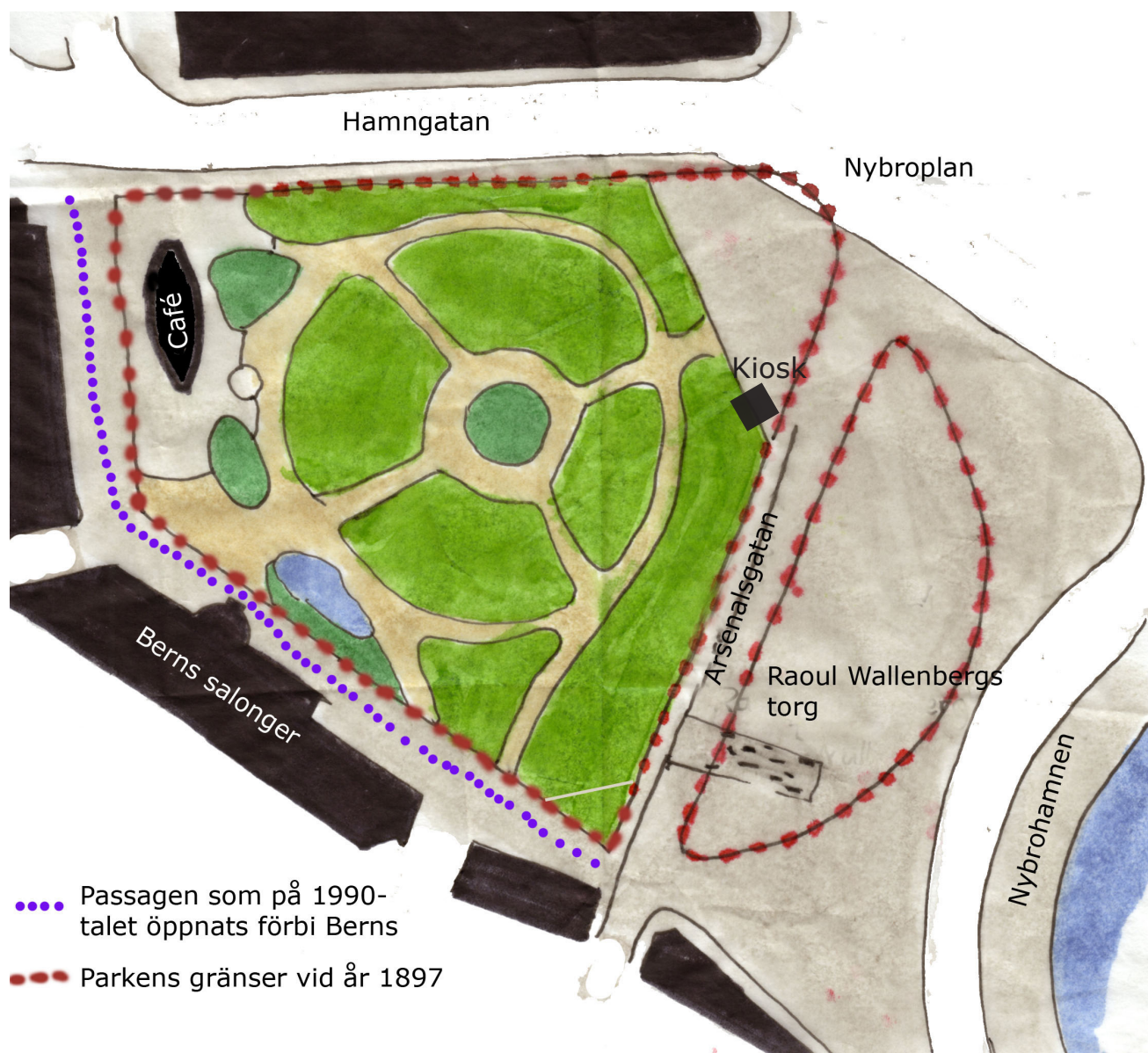
Frågor till intervju med Bodil Hammarberg

- Påverkar alla nöjeslokaler och liknande i parkens närhet?
- Berns var förr viktig genom att deras musikaftnar kunde avlyssnas från parken, hur är det idag, och hur skulle du vilja att det var?
- Vad har kommundelen för mål för parken?
- Vad kan du se att parken används som?
- Vilken målgrupp har parken?
- Det känns inte som att Raoul Wallenbergs torg har tagit mycket fokus från parken?
- Är parken mycket av en passage?
- Är det alltså om sommaren den används?

Frågor till Margareta Jonsson

- Hur var parken innan restaureringen?
- Hur togs upprustningen av parken emot? Förändrades användningen av parken?

Bilaga 4 Skiss över parkens omfattning, nu och vid år 1897

Skissen visar Berzelii parks och nuvarande utseende i huvuddrag samt omfånget på parken under sent 1800-tal.